

OLLI MÄKINEN

Tanssiinkutsu

Søren Kierkegaardin ja Fredrika Bremerin epäonnistunut tapaaminen vuoden 1849 helatorstaina

Søren Kierkegaardin elämä kiinnostaa historioitsijoita ja kirjallisuudentutkijoita. Missä menee todellisuuden ja fiktion raja? Kierkegaard vääränsi tietoisesti omia päiväkirjojaan ja vaikutti siihen, että hän joutui ensimmäisten varsinaisten bulevardilehtien hampaisiin. Nämä puolestaan muunsivat ja sotkivat tehokkaasti Kierkegaard-kuvaa entisestään.

■ Søren Kierkegaardista (1813–55) itsestään, kuten jokaisesta merkittävästä historiallisesta vaikuttajasta, on tullut myös myytinen hahmo. Näin hän sekoittuu tuotantonsa ja sen sisältämään tarinoiden kudokseen. Kierkegaardista luodut karikatyyrit, anekdootit ja hänen päiväkirjojensa todellisuus ovat aikaansaaneet yhdessä hänen filosofiansa, uskonnollisen julistuksensa, esteettisten ja poliittisten kannanottojensa ja hänen historiallisen henkilöihahmonsansa kanssa uuden todellisuuden, jota vastaan perinteinen ja pinnallinen Kierkegaard-tutkimus on voimaton.

Hyvänä esimerkkinä tästä on episodi Kierkegaardin ja ruotsalainen kirjailijan ja naisasianaisen Fredrika Bremerin (1801–65) lyhyeksi jääneestä kirjeenvaihdosta. Bremer halusi tavata Kierkegaardin ja lähetti tälle asiaa koskevan imartelelevansävyisen pyynnön. Kierkegaard vastasi, näin väitetään, sanoilla ”Tuhansin kiitoksin, en kuitenkaan tanssi.” Tutkimalla Kierkegaardin päiväkirjoja meille kuitenkin paljastuu, että nämä sanat olivat ne, joita hän olisi halunnut jälkeensä käyttää – todellinen vastaus oli jotain aivan muuta. Näin todellisuus ja fiktio sekoittuvat helposti keskenään. Kierke-

gaard on vielä nykyäänkin hyvin suosittu filosofi, ja paljolti se johtuu hänen yksityiselämästään, sen sisältämistä edellisen kaltaisista mustista aukoista, jotka jättävät sijaa tulkinnalle. Tuntuu kuin Kierkegaard olisi itse tietoisesti tehnyt elämästään fiktiota, sepittänyt sitä.

Kierkegaardin filosofiassa tärkeän osan muodostavat niin sanotut paradigmaattiset esimerkkitapaukset. Ne ovat ajatuskonstruktioita, jotka pohjaavat usein kirjallisiin, myyttisiin ja uskonnollisiin esimerkkeihin, ja näin ne jäävät joskus verettömiksi hahmoiksi ilman varsinaista todellisuuspohjaa. Kierkegaard kuvasi siis esimerkiksi tietynlaisista rakkautta Mozartin oopperalla Don Juan, jonka henkilöhaamot edustivat rakkauden eri tasoja. Tämän käytännön takana on vanha retorinen keino, yritys kuvata yleistä erityisen tai ennen kaikkea esimerkin avulla (exemplum) – siis välttää liiallisten abstraktioiden käyttöä.¹ Käytän tässä artikkelissa joskus sanaa myytti käsitteen paradigmaattinen esimerkkitapaus sijasta – näin teki myös Kierkegaard itse. Kyseessä ei ole kuitenkaan varsinainen myyttitutkimus vaan artikkelissa pohditaan hyvin yleisellä tasolla biografisen aineiston validiteetin ongelmaa.

Fredrika Bremerin ja Søren Kierkegaardin ”tavatessa” sovinisti kohtasi suffragetin. Ajan tavan mukaan tästä tapaamisesta piti tulla tapahtuma, joka altistettaisiin myöhemmin julkisuuden arvioinnin kohteeksi. Sekä Bremer että Kierkegaard pitivät päiväkirjoja, jotka tietoisesti kirjoitettiin jälkipolville. Se oli 1800-luvulla yleistä. Kierkegaard kutsui päiväkirjojaan journaaleiksi (*Journaler og Papirer*): tämä nimitys antaisi myös mahdollisuuden tulkita niitä psykoanalyttisesti, vaikka tässä ei ole näin tehtykään. Kierkegaard yritti sensuroida päiväkirjojaan ankaralla kädellä, mutta psykoanalyttikot ovatkin olleet enemmän kiinnostuneita siitä, mitä niistä on jätetty pois, mitä ei ole sanottu. Kierkegaard kirjoitti,² että ”tulevaisuudessa ei vain tekstini, vaan koko elämäni, koko pääkoppani juonittelu joutuu tarkan tutkimuksen kohteeksi.”³ Päiväkirjat oli tarkoitettu raportoimaan ja kertomaan jälkipolville kirjailija Søren Kierkegaardin

henkisestä ja älyllisestä kehityksestä. Esimerkiksi tunteenpurkaukset on karsittu ankaralla kädellä, samoin kaikki mikä liittyi Kierkegaardin äitiin. Romantiikan tyylin mukainen ”onneton rakkaus” (Regine Olsen) on kuitenkin mukana – senhän oli jokaisen senaikaisen kirjailijan läpikäytävä.

Fredrika Bremer tilitti kokemuksiaan omien päiväkirjojensa lisäksi ahkerassa kirjeenvaihdossaan koko senaikaisen pohjoismaisen ja mannereurooppalaisen intelligentsijan kanssa. Nämäkin kirjeet olivat usein julkisia – ne oli tarkoitettu suuremmalle vastaanottajajoukolle ja niiden laatimiseen käytettiin paljon aikaa ja vaivaa.

Tätä taustaa vasten Bremerin ja Kierkegaardin ”kohtaaminen” oli eräänlainen keinokeinen tuote, jossa oli omat teatraaliset elementtinsä. Tämän päivän tiedonvälitys on ylivertainen 1800-luvun julkisuuden vartiointiin verrattuna, mutta kyllä 1800-lukukin osasi shokeerata, vaikka David Livingstone kohtaa Henry Stanleyn – kohtaamiset olivat harvemmassa kuin nykyään. Mutta ehkä tapahtumilla oli näin suurempaa painoarvoa. Fredrika Bremer oli luultavasti ajatellut jotain tällaista kirjoittaessaan vierailukutsun Søren Kierkegaardille.⁴ Koko speaktaakkeli-tapaaminen oli tyyppillistä romantiikalle – ja samoin se olisi sopinut nykyaikaan, julkisuuden, mediaspektaakkeleiden ja kokemisenjanon aikakauteen.

Kun me seuraamme 1800-luvun julkisuuden henkilöiden elämää, meistä tuntuu usein, että he eivät ole todellisia ihmisiä, vaan näyttelijöitä, jotka koko ajan esiintyvät. Tämä johtuu ehkä autenttisten ja puolueettomien kuvausten vähäisyydestä. Ihmiset omaksuivat siis rooleja ja myös muuttivat niitä. Näinhän me teemme tänä päivänä-

1. Liisa Saariluoma (2001) *Esimerkin voima*, Turku: Kirja-Aurora, 24–25.

2. Søren Kierkegaard: *Papirer VII, 1, A*, (Papirer. Anden forøgede Udgave, Bind I–XVI, København, 1968), 424.

3. Lis Lind (2000) *Søren Kierkegaard själ: psykoanalytiska läsningar*, Stockholm.

4. Tämä tapahtui itse asiassa 17.5.1849; löytöretkeilijä David Livingstone kohtasi Henry Stanleyn, joka oli lähtenyt etsimään häntä, 28.10.1871 Ujijissa Tanganjikajärven rannalla. Bremer ei siis voinut ottaa esimerkiksi Stanleystä.

kin etenkin kuluttajina ja internetympäristössä. Nykyään meidän roolimme muuttuvat vain niin nopeaa tahtia, että niiden seuraaminen ja kirjaaminen on työlästä. Kierkegaardin koko oma elämä oli teatraalista – hän oli julkinen erakko. Mutta myös hänen tapansa kuvata ja jäsenellä todellisuutta tapahtui ikään kuin näyttämön kautta – paradigmaattiset esimerkkitapaukset oli repäisty esille mytologiasta, Raamatusta, sanomalehdistä, saduista ja ennen kaikkea oopperan ja teatterin näyttämöiltä.

Bremer oli ensimmäisiä naisasianaisia

Fredrika Bremer oli 1800-luvun yksi johtavista pohjoismaalaisista kulttuurihahmoista. Bremer syntyi itse asiassa Suomessa, Piikkiön Tuorlassa, ja asui tämän lisäksi Turussa vuosina 1801–04. Mutta varsinaisen uransa Bremer loi Ruotsissa.⁵

Fredrika Bremer oli ensimmäinen todellinen pohjoismaalainen naisasianainen, ja hän osasi todella shokeerata ympäristöään. Kun ruotsalaiset naiskirjailijat Sophie von Knorring ja Emilie Flygare-Carlén julkaisivat esikoisteoksensa tapahtui tämä Bremerin innoittamina.⁶ Sanotaan, että jopa Johan Vilhelm Snellman olisi kosinut Bremeriä lokakuussa 1841. Tämä on tuskin totta, kyseessä on luultavasti huhu. Snellman on merkittävä mies ainakin Suomen mittapuussa, mutta hänestä olisi pitänyt tulla jotain vielä enemmän, jotta hänen ja Fredrika Bremerin kohtaaminen olisi saanut suuremman historiallisen merkityksen.⁷ Kierkegaardkin vietti erittäin paikallaan olevaa elämää, jossa tapahtui ulkoisesti hyvin vähän – kuitenkin näistä vähäisistäkin tapahtumista on puristettu ulos kaikki mahdollinen.

Snellman todellakin tapasi Bremerin lokakuussa 1841 tullessaan Tanskasta. Vuotta aikaisemmin hän oli kosinut ruotsalaista kirjailijaa Emilie Flygarea, joka oli tehnyt häneen lähtemättömän vaikutuksen.⁸ Hän kirjoitti päiväkirjaansa aikakauden tyyliin niin, että teksti oli valmista jälkepäin julkaistavaksi:

”Aganippisen seuran kuuluisuuksia on tohtorinna Emilie Flygare, romaanikirjoittaja;

hänen kanssaan minä ensi hetkestä tulinystäväiselle kannalle, josta minulla oli paljon iloa. Hän oli leski, hyvin katkeria vaiheita kokenut – hyvin vilkas ja liikuttava lapsi, taitava keimailussa ja intohimoisesti kirjailijatoimeensa kiintynyt. Ollen ainoastaan 30-vuotias ja ulkonäöltään miellyttävä oli hän luonnollisesti yleisen mielistelystä imartelun esineenä.”⁹

Snellman oli saanut rukkaset. Ja vaikka Bremer oli hänkin ”yleisen mielistelystä ja imartelun esineenä”, ei Snellman varmaankaan voinut ottaa riskiä uusista rukkasista. Kosintakin saattoi muuttua julkiseksi. Lisäksi Snellmanin ja Bremerin välissä oli heidän ikäeronsa – Snellman oli viitisen vuotta nuorempi.

Snellmanin ja Bremerin tapaamisen tekee mielenkiintoiseksi se, että Snellman meni tapaamaan kirjailijataria tämän kotiin, koska hänellä oli mukanaan kirje toimitettavanaan. H. C. Andersen oli pestannut Kööpenhaminasta palaamassa olevan Snellmanin sanansaattajakseen.

H. C. Andersen kuului Bremerin tuttavapiiriin monen muun aikakauden kuuluisuuden lisäksi. Useat heistä asuivat Kööpenhaminassa. Tanska oli ehkä joutunut valtiona konkurssitilaan Søren Kierkegaardin syntymän aikoihin (1813),¹⁰ mutta romah-

5. Carina Burman (2001) *Naisten esitaistelija sytytti miesten sydämet*, Suom. Otto Lappalainen. Parnasso 2/2001, 204.

6. Ibid, 203.

7. Snellman oli kosinut muutamaa kuukautta aikaisemmin ruotsalaista naiskirjailijaa Emilie Flygarea, jopa kaksi kertaa. (Olli Mäkinen, 2001 *Kiitoksia en tanssi ja muita seurapiirileikkejä*. Parnasso 2/2001, 205–208. Flygare antoi hänelle rukkaset. Emilie Flygare oli ensimmäisiä ruotsalaisia naiskirjailijoita. Häntä voidaan pitää Tukholman Madeleine de Scudéryna, ja hän piti aikanaan Tukholman kuuluisinta kirjallista salonkia.

8. Ibid.

9. Th Rein (1981) *Jubana Vilhelm Snellman, osa I*; Helsinki, 1981, 155.

10. Palle Lauring, (1995) *A history of Denmark*. Copenhagen, 1995. Vuonna 1814 Tanska oli henkisesti ja taloudellisesti raunio. Se oli menettänyt laivastonsa, Norjan 439 unionivuoden jälkeen, ja kaupankäynti ja kauppayhteydet olivat englantilaisten kilpailijoiden hallussa. Tanska–Norjan kauppalaivasto oli ennen sotaa ollut maailman toiseksi suurin. Tanska sai kuitenkin pitää merentakaiset alueensa, Grönlannin, Islannin, Färösaaret ja pienet siirtomaansa – esimerkiksi

dusta seurannut aikakausi oli todellista kulttuurin kulta-aikaa.¹¹

Bremer tutustui 1848–49 Kööpenhaminan kulttuurikermaan

Bremer kirjoitti 1840-luvulla tärkeät poliittiset romaaninsa, *En Dagbok* (1843) ja *Syskonlif* (1848) – läpimurtoromaani *Hertha* ilmestyi vuonna 1856. *Dagbok* käsittelee naisemansipaatiota jälkimmäisen ollessa kuvaus naisten perustamasta kristillis-sosialistisesta ihanneyhteiskunnasta. Naisen ei ollut oikein soveliasta toimia tuohon aikaan julkisuudessa, ja siihen Bremer halusi muutoksen. Naisen aseman, koulutuksen ja itsemääräämisoikeuden lisäksi Bremerille tärkeitä teemoja olivat ihmisarvo ja eläinten oikeudet.¹²

Bremer ei ollut kuka tahansa, vaan hän oli 1840-luvulta lähtien yksi maailman myydyimpiä kirjailijoita. Hän kirjoitti ystävänsä, että hänen romaaninsa levisivät ”Intiaan, Afrikan Capiin ja Australiaan, jopa Kiinan rannikolle”. Kirjat ilmestyivät valtavina painoksina lähes kaikilla Euroopan valtiokielillä. Esimerkiksi *Grannarne* on ilmestynyt ympäri maailmaa yli viitenäkymmenä eri laitoksena.¹³

Bremer oli siis huomattava kulttuurivaikuttaja Pohjolassa, ja Kööpenhaminasta oli tullut koko pohjoisen Euroopan kulttuuripääkaupunki. Olisi siis itsestään selvää, että Bremerkin suuntaisi matkansa sinne. Ja näin todellakin tapahtui vuonna 1848, jolloin 48-vuotias Fredrika Bremer teki todellisen mairinnoituksen Kööpenhaminan. Hänen tarkoituksenaan oli kerätä aineistoa Pohjoismaista kulttuurielämää käsittelevään kirjaansa.

Bremer onnistui tutustumaan hämmästyttävän lyhyessä ajassa tärkeimpiin Kööpenhaminan kulttuurivaikuttajiin¹⁴. H. C. Andersenin (1805–75) hän tunsi jo aikaisemmin tämän Tukholman matkalta, mutta nyt olivat vuorossa elektromagnetismin keksijä H. C. Ørsted (1777–1861), kirjailija Carsten Hauch (1790–1872), kansanvalistaja ja teologi N. F. S. Grundtvig (1783–1872), balettitanssija ja koreografi Antoine Bourdonville (1805–79), säveltäjä J. P. E. Hartmann (1805–1900), historiallisia romaaneja kirjoit-

tava B. S. Ingemann (1789–1862), piispa Hans L. Martensen (1808–84), joka oli muuten kiivas naisemansipaation vastustaja, ja kaikkien näiden lisäksi vielä kuningatar Karoliina Amalia,¹⁵ jonka kanssa Bremer vietti vuoden 1848 jouluaaton eräässä lastenkodissa.¹⁶ Näiden henkilöiden lisäksi Bremer mainitsee tuttavikseen Heibergin pariskunnan, Joanne Louisen (1812–90) ja Johan Ludvigin (1791–1860), jotka olivat Kööpenhaminan todelliset kulttuurivaikuttajat.¹⁷ Johan Ludvig Heiberg oli *Kjøbenhavns flyvende Post* -lehden päätoimittaja, kulttuurikriitikko, mies joka esitteli Hegelin filosofian tanskalaisille, seurapiirivaikuttaja ja teatterijohtaja, esimerkiksi tanskalaisen revyyteatterin uudistaja (*vauville*) ja Hans Christian Andersenin ”löytäjä”. Hänen vaimonsa, 1800-luvun Kööpenhaminan suurin teatteridiiva ja seurapiirien keskushahmo, Joanne Louise on tallentanut Kierkegaardin ja Andersenin ajan tanskalaisen kulttuurielämän juorut ja muistot teoksessa *Et Liv gjenoplevet i Erindringen*. Suomalaiset tuntevat hänet kuitenkin Per Olov Enquistin H. C. Andersenin ja Joanne Louise Heibergin platonista suhdetta kuvaavasta näytelmästä *Kastematojen elämästä*, joka on kuulunut suomalaistenkin teattereiden ohjelmistoon.

Karibiassa sijaitsevat Neitsytsaaret. Norjan menetys oli vähentänyt skandinaavisia yhteyksiä ja lisännyt puolestaan saksalaisia vaikutteita.

11. Brødsted (1969) *Danmarks Litteratur, Bind I, Fra Oldtiden til 1870*. Kjøbenhavn, 1969. Adam Oehlschlageristä (1779–1850) alkoi Tanskan kirjallisuuden kulta-aika, jota kesti 1870-luvulle saakka. Mutta kukoistuskausi ei rajoittunut pelkästään kirjallisuuteen – yhtä hyvin voitaisiin puhua Tanskan kulttuurin kultaajasta. Tämän aikakauden suuria nimiä olivat esimerkiksi Bernard Severin Ingemann, Christian Winther, Steen Steensen Blicher, Johan Ludvig Heiberg, luonnollisesti Søren Kierkegaard ja Hans Christian Andersen, George Brandes, Bertel Thorvaldsen ja N. F. S. Grundtvig.

12. Carina Burman (2001) 203.

13. Carina Burman (2001) 203.

14. Joakim Garff (2000) *SAK, Søren Aabye Kierkegaard: En Biografi*. København, 2000, 499.

15. Garff (2000) 499.

16. Emil Färnström (1965) *Två drömmars vänskap: Fredrika Bremer och Henri-Frederic Amiel*. Stockholm, 1965, 22–23.

17. Olli Mäkinen (2001) *Kiitoksia en tanssi ja muita seurapiirileikkejä*, Parnasso 2/2001, 205–208.

Kierkegaardin ajatukset kiinnostivat Bremeriä

Fredrika Bremer halusi tavata myös Søren Kierkegaardin. Hän oli tutustunut tämän teksteihin vuosina 1848 ja 1849, ja hänen kiinnostuksensa oli herännyt.¹⁸ Fredrika Bremer lähetti ihailemalleen Kierkegaardille kutsun saapua tapaamaan häntä helatorstaina (17.3.1849); hän halusi keskustella Kierkegaardin kanssa ”elämän metamorfooseista” – siis oikeastaan paradigmaattisista esimerkkitapauksista:

”Søren Kierkegaardille (...) Victor Eremitalle (...) – Eräs Teidänlaisenne yksineläjä (vaikka hän elääkin keskellä seurapiiri-elämää) haluaisi kaikessa sydämessään, ennen kuin hän vetäytyy maasta pois, tavata Teidät, osittain kiittääkseen teitä siitä taivaallisesta mannasta, jota teidän kirjoituksenne tarjoavat, osaksi saadakseen keskustella teidän kanssanne ”elämisen tasoista”, elämän metamorfooseista, aiheista, jotka tällä hetkellä kiinnostavat häntä [kutsun esittäjää] enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Ymmärrätte helposti miksi. Haluaisitteko tulla hänen luokseen? Se on paljon pyydetty, minä tiedän sen. Mutta Tanskan loistavat miehet ovat tehneet hänestä rohkean. He ovat antaneet minulle aiheen uskoa, että heiltä ei tule pyytää liikaa, ei voi toivoa enempää kuin mitä he antavat (...) –

Olen kotona torstaina (helatorstaina) kirkonmenojen jälkeen tai myös iltapäivällä kello neljästä aina iltaan, jos minulla on toivoa odottaa Teitä. Saanko tehdä sen; voisitteko tulla hetkeksi, kuinka jalo olisittekaan häntä kohtaan, joka on syvästi kiitollinen, Fredrika Bremer, Amaliengade, nr 121, 2 Sal.”¹⁹

Kun Bremer ei saanut haluamaansa, uudisti hän kutsunsa²⁰. Kierkegaardin vastauksesta emme tiedä mitään varmaa. Hän saattoi lähettää kirjeen, jonka luonnos on säilynyt hänen papereissaan.²¹ Sen mukaan Kierkegaard vastasi liioitellun kohteliaasti, ettei hän ollut tarpeeksi arvokas kohtaamaan Fredrika Bremeriä, joka on ”Ruotsin ja koko Euroopan nimekkäin naiskirjailija”. Muodol-

lisesti kirje oli kohtelias, mutta sen sävy oli hävytön.²²

Fredrika Bremer tulisi myöhemmin kostamaan tämän. Meidän täytyy muistaa, että Bremer oli naisasianainen. Kierkegaard puolestaan piti naisia alempana kastina, naisten tarkoitus ei ollut ainakaan esiintyä julkisuudessa ja ajatella. Näiden kahden henkilön välillä oli siis jo olemassa perustavaa laatua oleva jännite. Kierkegaardin naiskäsitely on tietenkin herättänyt paljon keskustelua – onhan hän niin merkittävä kirjailija-filosofi, että hänet haluttaisiin nähdä mahdollisimman positiivisessa valossa. Mutta sovinnin leimaa hänestä on vaikea saada pois, vaikka koko termi tuli käyttöön vasta 1900-luvun puolivälissä.²³ Tietenkin hänen naiskäsitelynsä on suhteutettava siihen aikaan, jossa hän eli.²⁴ Toinen pohjoismainen suurmies August Strindberg (1849–1912) oli samoilla linjoilla Kierkegaardin kanssa, norjalainen näytelmäkirjailija Henrik Ibsen (1822–1906) edusti taas päinvastaista kantaa. Kun käy Kierkegaardin tuotantoa läpi, huomaa pian, että hänen naishahmonsia ovat kauttaaltaan henkilöitä, joilta puuttuu itsetietoisuus, he ovat lapsen kaltaisia ja henkilöihahmoina hyvin pinnallisia. Usein heillä ei ole edes yksilöityä nimeä.

Tätä taustaa vasten on helppo olettaa, että Fredrika Bremerin suora ja osittain julkeakin kutsu oli virheliike – Kierkegaardia olisi pitänyt lähestyä varovaisemmin. Kierkegaard oli kiehtonut Bremeriä – hänestä oli tullut tälle eräänlainen pakkomielle, hatusta puuttuva sulka. Hän oli valmistautunut tähän tapaamiseen huolella lukemalla etukäteen Kierkegaardin teoksen *Stadier paa Livets Vei* ja miettinyt, mistä aiheista hän filosofin kanssa keskustelisi. Ja samalla Bremer oli varmaan miettinyt Kierkegaardin ”vastemielistä” naiskuvaa – sitä passiivista ja taustalla hääräilevää äitiä tai aviovaimoa, joka oli lähinnä miehen palvelija. Kierkegaardin uskonnollisissa teksteissä nainen taas muuttuu yhä utuisemmaksi hahmoksi, välillä tuntuu, ettei häntä olekaan,²⁵ ja kaukokirjallisessa tuotannossa Kierkegaardin miehiset henkilöihahmot viettelevät julmasti halujensa kohteet. Kun kohtaaminen ei järjestynytkään ja kun Kierkegaard suhtautui

häneen ivallisen yliolkaisesti, tunsi Bremer itsensä loukatuksi.

Bremerin kosto

Hän päätti kostaa ja kirjoitti Kierkegaardista herjaavasti teoksessaan *Lif i Norden*:

”...samalla kun hän väsyttävien dialektisten kierrostensa lomassa sanoo usein jotain jumalaista, on hän löytänyt täällä iloisessa ja kevytmielisessä Kööpenhaminassa huomattavan yleisön, joka koostuu aika paljolti naisista. Sydämen filosofin täytyy olla heille läheinen. (...) Yksin elelee hän, joka kirjoittaa ’yksilöille’, hän on saavuttamaton, eikä kukaan häntä tunne. Päivisin hänen nähdään kulkevan edestakaisin tietyillä kansoitetuilla Kööpenhaminan kaduilla, keskellä vilinää; hänen yksinäisen huoneistonsa sanotaan olevan öisin valaistu. Hän on rikas, taloudellisesti riippumaton, ja näyttää, että hän on jossain määrin sairas ja helposti ärsyntyvä luonne, joka löytää syyntyytymättömyydelleen jopa itse auringosta, kun sen säteet tulevat hänen mielestään väärästä suunnasta.”²⁶

Kierkegaard loukkaantui tavattomasti tästä henkilökuvasta, jonka Bremer oli saanut mahtumaan teokseensa. Kyseessä oli vain nelikymmensivuinen kirjanen, jossa kuvattiin lyhyesti Tanskaa, Kööpenhaminaa, sen asukkaita ja ennen kaikkea maan kulttuurikermaa.²⁷ *Lif i Norden* oli siis 1800-luvun formaatin mukainen juorukalenteri. Olisi luullut, että Kierkegaard olisi jättänyt Bremerin sinänsä osuvan karikatyyrin omaan arvonsa ja jatkanut kaksinaista elämäänsä, vaellusta ja eristystä, eristystä ja vaellusta.

Kierkegaard oli kuitenkin helposti ärsyntyvä. Hän oli kärsinyt tavattomasti pilalehti *Corsaren* hänen persoonaansa kohdistuneesta vainosta, vaikkakin se oli osittain itse aiheutettua.²⁸ Tämän lisäksi Kierkegaardin luonteessa alkoivat näkyä henkisen epätasapainon merkit – hän kärsi ilmeisesti vainoharhaisuudesta.²⁹ Tällainen ”hyökkäys” häneen persoonaansa vastaan oli pahinta mahdollista, mitä Kierkegaardille saattoi tapahtua. Vaikka kyse oli mitättömästä asiasta, oli pikkuasioilla Kierkegaardin

kohdalla taipumus saada valtavat mittasuhteet. Vähän myöhemmin piispa Jakob Mynster luonnehti kirjassaan Kierkegaardia mairittelevaan sävyyn lahjakkaaksi. Mutta Mynster teki tietämättään pahan virheen, sillä hän oli suunnilleen samassa virkkeessä luonnehtinut kirjailija ja lehtimies Meir Goldschmidtä yhtä mairittelevasti. Tämä oli Kierkegaardille liikaa, sillä juuri Goldschmidt oli Kierkegaardia vastaan suunnatun herjauksen takana olleen *Corsaren*-lehden päätoimittaja. Vaikka Mynster oli Kierkegaardin oppi-isä, sai tämä rinnastaminen suunnattomat mittasuhteet.³⁰ Sen perusteella Kierkegaard masinoidi koko loppuelämänsä kestäneen Øieblirket-kampanjansa, jossa hän hyökkäsi samannimisillä itse kustantamillaan uutislehdillä Tanskan kirkon ja sen edustamien uskonkäsitysten kimppuun.

Bremerin luonnehdintaa täytyy siis lukea tarkasti, jotta meille selviäisi, mikä Kierkegaardia siinä eniten ärsytti. Sitä varten meidän täytyy tietää myös, mitä Bremerin luonnekuvan ensimmäisessä lauseessa sanotaan: ”Kun nerokas [piispa] Martensen omasta keskeisestä asemastaan käsin valaisee koko olemisen piiriä, kaikkia elämän ilmiöitä, seisoo Søren Kierkegaard kuin Simeon Styliitta [Simeon Pylväspyhimys] korkealla yksinäisellä pilarillaan katse tiukasti kohdistettuna yhteen ainoaa pisteeseen! Tämän kohteen ylle hän on laittanut mikroskooppinsa ja niin hän voi tarkastella kohdetta sen pienimpiä atomeja myöten...”³¹

18. Greta Wieselgren (1978) *Fredrika Bremer och verkligheten*, Stockholm, 1978, 162.
19. Färnström (1965), 23. (Suom. Olli Mäkinen).
20. Till Theologie Candidaten Herr Søren Kierkegaard Gammel Torv, Ett ord till svar om jag får vänta dem om Thorsdag eller ock en annan dag, vill de ju ha godheten tillstålla mitt bud, om de ej är hemma vid dess ankomst, sända hem till mig. Tisdag afton, Fr.B. (Färnström, 1965, 23).
21. Wieselgren (1978) 163.
22. Mäkinen (2001) 207.
23. Markku Envall (1996) *Helsingin Sanomat*, 29.2. 1996, s. C 9.
24. Envall (1966).
25. Greta Wieselgren (1978) 173.
26. Wieselgren (1978).
27. Joakim Garff (2000) 512–514.
28. Olli Mäkinen (2001) 208.
29. Lis Lind (2000) 49–59.
30. Lind (2000).
31. Greta Wieselgren (1978) 164.

Nyt meillä on käytettävissämme keskeiset sanat tästä kuvaelmasta, joka sai Kierkegaardin raivostumaan.

Kierkegaard kritisoi kaikkea mahdollista

Jotta ymmärtäisimme Kierkegaardin näkökäsityksen meidän täytyy mennä hieman syvemmälle 1800-luvun alun Tanskaan ja tuon aikakauden aateilmastoon. Kierkegaardin nuoruuden ajan Tanskan yliopistoja hallitsi hegeliläinen aateperinne, joka vaikutti teologisten ja filosofisten ajatusten muotoutumiseen.³² Vaikutusvaltaisimmat hegeliläiset 1830- ja 1840-luvulla olivat piispa Hans L. Martensen ja kirjailija-filosofi Johan L. Heiberg. Usein on väitetty, että Kierkegaardin filosofian arvo on nimenomaan ollut hyökkäyksessä Hegelin aatejärjestelmää vastaan.³³ Nämä kaksi miestä, Martensen ja Heiberg, edustivat tätä järjestelmää eli ”systemiä”, kuten Kierkegaard sitä halventaen nimitti.

Mutta asia ei ole näin yksiselitteinen. Kierkegaard suhtautui tavallisesti kriittisesti kaikkeen – ehkä teatteria ja oopperaa lukuun ottamatta. Fredrika Bremer, Hans L. Martensen ja Meir Goldschmidt vain sattuiivat tulilinjalle, vaikka he tietenkin edustivat Kierkegaardia ärsyttäviä asioita. Kierkegaard on nähtävä ennen kaikkea oman aikakautensa kriitikkona, eräänlaisena eksentrikkona, joka toistuvasti hyökkäsi kaikkea satunnaista ja sovinollista vastaan.³⁴ Bremer edusti tietenkin sekä edistystä (naisasialiike) että vanhoillisuutta (liittoutuminen Martensenin kanssa, joka oli Kierkegaardin mielestä teologisessa mielessä konservatiivi).

Kun ajatellaan Kierkegaardia kriitikkona, on vaikea löytää kohdetta, jota vastaan hän ei olisi aikanaan hyökännyt. Tapauskonto, Hegel ja spekulatiivinen filosofia, kirkko, muoti, romantiikan taidekäsitys, porvariston elämäntavat ja kulttuuri, materialismi ja tie-de, kaikki saivat osansa hänen ivastaan. Ja näiden hyökkäystensä ansiosta hän joutui siis ajoittain konfliktiin ympäristönsä kanssa.³⁵

Bremer erehtyi kehuaan piispa Martensenia samassa lauseessa, jossa hän kuvasi Kierkegaardia ironisesti. Martensen oli tie-

tenkin hegeliläisyyden airut, mutta asialla oli toinen paljon henkilökohtaisempi puolensa. Martensen oli julkaissut loppukesästä 1849 teoksen *Den christelige Dogmatik*, jossa hän kuvaa Kierkegaardia vähemmän mairittelevasti. Martensen kirjoitti teoksensa alkusanoissa, että hänen mielestään Kierkegaard ei ollut kykenevä kokonaisvaltaiseen ajatteluun vaan puuhaili enimmäkseen ajatuskatekkelmien, aforismien, ideoiden ja välähdysten parissa, joilla hän hauskuttaa lähinnä itseään.³⁶ Martensen oli Kierkegaardille pakkomielle; hän edusti sekä etablisemangia, kirkkoa että vallitsevaa tapakulttuuria. Nostamalla Martensenin jalustalle Bremer hankki itselleen vihاميةhen: Kierkegaard pyyhki Bremerin täydellisesti pois elämästään.

Martensen taas palkitsi Bremerin – jälkisanoinaan. Muistiinpanoissaan hän kirjoitti, että Bremer oli lukenut hänen teoksensa oikovedokset ja istunut iltoja hänen luonaan ja kommentoinut tekstiä. Ylistyssanoista ei tahdo tulla loppua.³⁷

Päiväkirjat paljastavat totuuden

Mutta Kierkegaard toimi kahdella tasolla: meillä on käytettävissämme sekä hänen sisäinen elämänsä, jota hän työsti tuleville sukupolville päiväkirjoissaan, että myös julkinen Søren Kierkegaard. Julkisuudessa Kierkegaard ei osoittanut minkäänlaista kiinnostusta Bremeriä kohtaan. Mutta päiväkirjat kertovat jotain aivan muuta. Kierkegaard kirjoitti: ”Luultavasti Martensenin vaikutusta on se, että Frederikke on tehnyt minusta pelkän psykologin ja hankkinut minulle huomattavan naisyleisön. On todella naurettavaa, että hän kaikista mahdollisuuksista on valinnut kutsua minua naisten kirjailijaksi.”³⁸

Naisten kirjailija oli halventava nimitys 1800-luvun yhteiskunnassa, jossa vakavan ajattelutyön suorittivat miehet. Ainakin Kierkegaard oli tätä mieltä. Mutta jos ajatellaan julkisuuden muotoutumista, tämä aikakausi oli kirjallisten salonkien kukoistuskautta. Yleisö koostui siis suurelta osalta yläluokan naisista, tekstin tuottivat taas miehet. Kierkegaard oli myös saattanut käsittää väärin Bremerin alkutekstissä käyttämä

sana 'fruntimmer' – hän ehkä katsoi sen viittaavan naisten huonoihin ominaisuuksiin; puutteellisesta koulutuksesta johtuvaan tietämättömyyteen, siihen että naisia pidettiin miehiä lahjattomampina, juoruavina, pinnallisina – ja ehkä jopa prostituutioon. Kierkegaard itse vältti Qvinde-sanaa naisista ja käytti sen sijasta termiä 'Dam'. Hän ei kuitenkaan ehkä tiennyt, että 1800-luvun Ruotsissa 'fruntimmer' ei ollut missään mielessä halventava naista kuvaava sana vaan sitä käytettiin sekä kvinna- että dam-sanojen sijasta.³⁹

Kierkegaardia harmitti tietenkin tavattomasti se, että Bremer kutsui häntä sydämen filosofiksi ja psykologiksi; itse hän olisi ollut mielissään, jos häntä olisi arvostettu teologina. Ja vihattu Martensen nostettiin nyt jalustalle. Tämä kaikki kiukutti Kierkegaardia, ja se tulee selvästi esille hänen päiväkirjamerkinnöistään.⁴⁰ Aikaisemmin hän oli joutunut vastaavaan tilanteeseen, kun O. P. Sturzen-Becker oli kuvannut Kierkegaardin teosten teemoja metafysisiksi, esteettisiksi, psykologisiksi ja sosiaalisiksi, mutta sivuuttanut täysin uskonnollisen puolen.⁴¹

Kierkegaard korosti poikkeavaa ulkonäköään

Bremer ei puuttunut suoraan Kierkegaardin ulkonäköön. Ainoa viittaus hänen sielun ja ruumiin voimiinsa löytyy sanoista "...hän on jossain määrin sairas ja helposti ärsyyntyvä luonne..."⁴², jotka tietenkin viittasivat Kierkegaardin henkiseen tasapainottomuuteen. Mutta Bremerin luonnehdinta Kierkegaardista huokuu poikkeavan ihmisen kuvausta, varsinkin kun kaikki tekstiä lukiessaan osasivat yhdistää sen siihen, mitä Kierkegaardista oli ennen sanottu: huhuihin, juoruihin, kaskuihin, pilapiirroksiin, häväistyskirjoituksiin ja kritiikkiin. Kierkegaardin kuvaaminen eksentrikoksi ei ehkä loukannut häntä hirveästi. Hän oli Corsaren-jupakan kautta tottunut siihen, että hänen kiinnitettiin huomiota. Ehkä hän oli hyväksynyt tavallisuudesta poikkeavan ulkomuotonsa, ainakaan hän ei tehnyt mitään muutakseen joko sitä tai käyttäytymistään sovinallisemmaksi. Hän pukeutui vanhahtavalla tavalla – esikuvanaan hänellä oli luul-

tavasti oma isä – ja sai osittain siksikin osakseen pilkkaa.⁴³ Kierkegaardista oli helppo tehdä karikatyyri. Itse hän kertoo pukeutumisestaan:

"Minä pidin kaikissa asioissa lähinnä kiinni niistä tavoista, joita isäni taloudessa oli noudatettu: söin siis päivällisen ja iltaruuan tiettyinä aikoina jne. jne. – sama asia koski myös pukeutumistani. Se pysyi muuttumattomana, joten oikeastaan ihmiset arvostellessaan minua arvostelivat kuollutta isääni."⁴⁴

Corsaren-lehti oli kiinnittänyt ennen kaikkea huomiotaan Kierkegaardin lyhyisiin housunlahkeisiin – aivan liian lyhyisiin sen aikaisen muodin mukaan. Lahkeet lyhenivät entisestään niissä pilapiirroksissa, joita Kierkegaardista julkaistiin. Kierkegaard oli sairaalloinen: hän kärsi ainakin heikoista keuhkoista, huonosta ruuansulatuksesta ja hermostollisista häiriöistä. Tämän kaiken lisäksi hänellä oli synnynnäinen ja jatkuvasti paheneva selkärangan epämuodostuma, joka teki hänestä ajan oloon melkein kyttyräselkäisen.⁴⁵ Terveydelleen Kierkegaard ei voinut tehdä paljon mitään – hän käveli päivittäin pitääkseen itsensä kunnossa. Mutta pukeutumiseensa hän olisi voinut vaikuttaa.

Miten Kierkegaard sitten koki sen, että hänen ulkomuotoonsa puututtiin? Alussa

32. Torsten Bohlin (1918) *Søren Kierkegaards etiska åskådning med särskild hänsyn till begreppet "den enskilde"*. Stockholm, 33.

33. Ronald Grimsley (1973) *Søren Kierkegaard: A Biographical Introduction.*, London, 73–74.

34. Olli Mäkinen (1996) *Yossarianin hyppy tuntemattomaan: kierkegaardimaisia piirteitä Joseph Hellerin romanissa Catch-22*, Oulu, 50

35. Olli Mäkinen (1998) *Yossarianin hyppy esteettisestä uskonnolliseen: Kierkegaard, Joseph Heller ja Catch-22*, 53.

36. Greta Wieselgren (1978) 167.

37. Hans L. Martensen (1883) *Af mit Levne, Del II*. Kjøbenhavn, 1883, 134.

38. Joakim Garff (2000) 515.

39. Greta Wieselgren (1978) 166.

40. Joakim Garff (2000) 515.

41. Greta Wieselgren (1978) 169.

42. Wieselgren 164.

43. Lis Lind (2000) 21.

44. Søren Kierkegaard, *Papirer X, 1, A*, 234.

45. Lis Lind (2000) 13.

sen oli täytyntä kiusata häntä, mutta ehkä hän lopulta tottui siihen. Se oli osa häntä, osa julkisuuden kiroa. Toisella hänen aikalaisellaan, ”nerolla” nimeltä H. C. Andersen, oli samanlaisia ongelmia. Joten Kierkegaard varmaan näki Kööpenhaminan pienessä kulttuuriyhteisössä, että poikkeavuus ei ollut poikkeavuutta taiteilijoiden joukossa. Kierkegaard ei koskaan asettanut omaa neuruttaan kyseenalaiseksi. Kuitenkin Bremerin viittaus hänen ulkonäköönsä saattoi ärsyttää häntä.

Bremerin luonnehdinta on monessa määrin hyvin kuvaava. Se osoittaa hänen olleen etevä tarkkailija ja huomioidensa tilittäjä. Mutta joissakin kohtaa hän edesauttoi Kierkegaard-myytin muotoutumista. Bremer mainitsi Kierkegaardin olevan varakas (Hän on rikas, taloudellisesti riippumaton...). Tämä ei pitänyt enää vuonna 1849 paikkansa.⁴⁶ Mutta tähän aikalaiset eivät voineet tietää, sillä Kierkegaard rakensi ympärilleen yltäkylläisyyden julkisivun.⁴⁷

Fakta ja fiktio sekoittuvat keskenään

Kierkegaardin ja Bremerin ”tapaamisessa” oli siis myytin aineksia. He eivät siis oikeastaan tavanneet koskaan, vaikka tuntuu siltä, että he olisivat olleet nokat vastakkain. Naisasianainen ja filosofi kohtasivat kuitenkin aatteiden, ideoiden ja elämänkatsomusten tasolla. Vastakkain olivat siis paradigmaattiset esimerkkitapaukset. Toinen edusti eksentristä filosofia, epäkäytännöllistä kömpelystä, joka keskitti katseensa ideoiden maailmaan arkielämän sijasta. Hänestä Corsaren teki aikalaisharjoitustyriä aivan samalla tavalla kuin Kierkegaard vangitsi kirjoituksissa Don Juanin, yhden esimerkeistä, joilla hän kuvasi aistillista rakkautta. Ja toinen oli kirjailija, maailmanparantaja, naisasianainen ja filantrooppi Fredrika Bremer, joka tulisi myös jäämään historiaan.

Mutta myytin syntymiseen vaikuttivat myös muut asiat. Kierkegaard kirjoitti nimittäin päiväkirjaansa:

”Hän [Bremer] on asustellut täällä pitempään ja ollut intiimissä kontaktissa⁴⁸ henkilöiden kanssa. Sitä hän halusi minun-

kin kanssani, mutta minä säilytin siveyteni. Hän oli niin ystävällinen esittäessään minulle erittäin ystävällisen kutsun saapua keskustelemaan hänen kanssaan. Nyt minua melkein harmittaa kun en vastannut niin kuin alussa olin ajatellut: Tuhansin kiitoksin, en kuitenkaan tanssi.”⁴⁹

Kierkegaardin Bremerille antaman vastauksen sananmuotoa emme siis voi varmuudella tietää. Todennäköisesti kieltäytyminen tanssiinkutsusta ei sisälly vastaukseen, senhän Kierkegaard toteaa itse päiväkirjoissaan. Mutta Kierkegaardin kuoltua ja päiväkirjojen ”avauduttua” tuo lentävä lause jäi elämään – ja siitä tuli eräänlaista osatotuutta. Se muuttuu siksi myyttien kudokseksi, joka liittyy Kierkegaardin henkilöhaamoon. Häneen tahdotaan liittää tiettyjä ominaisuuksia kuten ehdottomuus, rehellisyys, varakkuus, eksentrisyys, liian lyhyet housut, erakoituminen – näillä karrikoituilla piirteillä piirretään kuvaa Kierkegaardista.

Tällöin jälkimaailma toimii samalla tavalla kuin Kierkegaard toimi itse laatiessaan paradigmaattisia esimerkkitapauksiaan. Tämä käytäntöhän on hyvin tyypillistä kaikelle taiteelle ja sitä käytetään sekä elokuvassa, kirjallisuudessa että teatterissa. Vedetään ikään kuin siveltimellä nopea korostettu yksityiskohta, joka sitten toistuu aina uudelleen. Kierkegaard muuttuu siksi esimerkiksi, joita hän itse loi. Fantasia, fiktio ja todellisuus sekoittuvat keskenään.

Missä Kierkegaardin kohdalla menee fantasian ja todellisuuden raja? Onko fantasiaa ja todellisuutta sinänsä edes olemassa? Kierkegaardin elämä oli paljolti tätä leikkiä, liikkumista fantasian ja todellisuuden rajojen molemmilla puolilla, erilaisilla todellisuuksilla leikkimistä. Hän teki elämästään jul-

46. Peter Thielst (1999) *Elämä ymmärretään taaksepäin, mutta se täytyy elää teinpäin: kertomus Søren Kierkegaardista*, Helsinki, 1999 (Livet forstās baglæns, men må leves forlæns), suom. Torsti Lehtinen, 278.

47. Thielst (1999) 331.

48. Legemlig Omgang med Notabiliteter. Nämä tanskalaiset sanat ovat hyvin vaikeat kääntää, itse asiassa ne voisivat tarkoittaa jopa sukupuolilyhteyttä. Mahdollisia käännöksiä ovat hän on seurustellut / ollut ruumiillisesti kanssakäymisissä heidän kanssaan / käynyt heidän luonaan.

49. Joakim Garff (2000) 515.

kista teatteria, ja hänen päiväkirjojensa toimittajat ja Kierkegaard-tutkijat tulevat ikuisesti kiistelemään, missä puhuu oikea Kierkegaard ja missä hän kertoo osatotuutta tai suoranaisesti valehtelee. Kierkegaard käsiteli usein ”julkaisustrategiaansa”; hän katsoi, että vasta kun hän kirjoitti omalla nimellään uskonnosta, hän puhui totta. Aina muulloin hänellä oli oikeus valehdella, kaikki muu tuotanto oli fiktiota. Ja Kierkegaard on kirjoittanut hyvin vähän uskonnollisia tekstejä, eivätkä päiväkirjat missään nimessä kuulu tähän ryhmään. Siksi voisimme aivan hyvin tyytyä siihen kuvaan, jossa Kierkegaard lähettää Bremerille vastauksen ”Tuhansin kiitoksin, en kuitenkaan tanssi.” Tiedemiehinä emme kuitenkaan voi hyväksyä sitä. ■